

МАЛА ПРОЗА ДОРІС ЛЕССІНГ: ПОСУТНІ ВПЛИВИ НА РАНЬОМУ ЕТАПІ ТВОРЧОСТІ

У статті з'ясовано підходи до побудови художньої дійсності у коротких оповіданнях англійської письменниці Доріс Лессінг на ранньому етапі творчості. Наприкінці 1940-х років авторка постала перед питанням вибору творчих стратегій. Зазначена дилема вплинула на переосмислення особливостей авторського стилю у подальших оповіданнях. Вони охоплюють множинні питання британської пост-колоніальної спадщини. При цьому, реалістичний підхід постає ключовим упродовж усієї творчої кар'єри Д. Лессінг.

Ключові слова. мала проза Доріс Лессінг, творчий метод, африканський цикл коротких оповідань, фемінізм, художня побудова дійсності, колоніалізм.

Постановка проблеми. Перші художні проби пера Доріс Лессінг позначилися дилемою у виборі творчого методу. У цьому відношенні, англійська письменниця зазначає у вступі до добірки "Африканські оповідання" ("African Stories", 1965) що тенденції малої прози даного періоду чітко простежуються у двох коротких оповіданнях, а саме: "Скринька для дрібниць" ("Trinket Box") та "Кабан" ("Pig"). Вони постають "двома відгалуженнями на роздоріжжі" [1: 8]. Перше оповідання: "напружене, з добре підбраною лексикою, та сповнене психологізму" [1: 8]. Саме такі зразки малої прози, на думку авторки, часто приписують жінкам. Друге оповідання: "прямолінійне, широке за змістом і не передбачає двозначностей" [1: 8]. При цьому варто зауважити, що Д. Лессінг відкрито надає перевагу стилю короткого оповідання "Кабан". Вагомим аспектом на користь такого вибору для письменниці постає можливість для множинних інтерпретацій. Додатковою підставою для цього стала заява Д. Лессінг про свою відданість реалістичному напрямку у літературі як найвищого вияву художньої творчості. Варто зазначити, що ранній етап творчості англійської письменниці Д. Лессінг недостатньо досліджений в українському літературознавстві. Дане твердження стосується як тематичного наповнення творів, так і процесу становлення авторського стилю. Звідси – **актуальність** запропонованого дослідження.

Аналіз останніх наукових джерел. З-поміж праць українських учених, які торкаються малої прози Д. Лессінг, варто виокремити дисертаційне дослідження Ольги Дерикоз "Сучасні англійські версії short story у контексті феміністичної ідеї: новелістика А. Картер, П. Фітцджеральд, А. Байєтт, Д. Лессінг" [2], статті Мар'яни Горлач "Концепт "Інший" у романній диалогії Доріс Лессінг "П'ята дитина" та "Бен серед людей" [3], Олени Подкоритової "Філософсько-ідеологічні засади творчості Доріс Лессінг: пошуки ідеалу" [4], Сергія Авраменко "До питання про гендерну літературу" [5], Анатолія Шпиталю "Доріс Лессінг" [6].

Мета статті полягає у розкритті особливостей художньої побудови дійсності у малій прозі Д. Лессінг на ранньому етапі творчості.

Виклад основного матеріалу. Американська дослідниця Лорі Гіліленд зазначає у монографії "Подорож усередину: спроби віднайдення власного голосу у ранній африканській прозі Доріс Лессінг" (

персонажам аналізованого короткого оповідання заново відтворити життя тітки Мод. Однак всі їхні спроби зазнають невдачі, оскільки окреслена репродукція життєвих подій постає епізодичною і фрагментарною. Такий наслідок – це закономірний результат відмови від відповідальності за власний внутрішній світ та особистість.

Відсутність контролю за особистим життям спричиняє відчуття безпорадності і меншовартості. Така відповідальність функціонує у ролі наскрізного мотиву короткого оповідання "Скринька для дрібниць". Сама назва короткого оповідання містить фрейдистський натяк на роль жінки. Ситуація деградації "Я-особи" у конкретному випадку ще більше підсилює загальну песимістичність твору. Американська дослідниця Еліс Маркоу у статті "Патологія жіночої поразки у прозі Доріс Лессінг" ("The Pathology of Feminine Failure in the Fiction of Doris Lessing", 1974) поширює таку негативну характеристику на усіх героїнь коротких оповідань Д. Лессінг. Вона стверджує, що жіночі персонажі творів англійської письменниці "не в змозі взяти на себе відповідальність і змінити власну поведінку для досягнення позитивних змін у власному житті" [10: 97].

У даному контексті образ скриньки сповнений символічним змістом. Вона – це порожній контейнер для речей. Пуста скринька віддзеркалює беззмістовність духовного світу і відсутність внутрішнього стрижня. Життя тітки Мод постає калейдоскопом фрагментів долі її близьких. Тому швидко забуття, на яке приречена тітка Мод, виглядає логічним за своєю суттю.

Кардинально відмінний нарративний стиль пропонується умовному реципієнту у короткому оповіданні "Кабан". Класичний всезнаючий екстрадієгетичний оповідач наділений силою і відповідальністю. Така манера традиційно укорінена у "чоловічий" літературний канон від часу появи реалістичного напрямку. Віддаленість, логічність і фактичність постають ключовими рисами такого стилю. Від самого початку згаданого короткого оповідання Д. Лессінг використовує лаконічні прийоми реалізму для характеристики головних героїв і подій: "a bunched skirt, a copper armlet, a bright headcloth / зібрана збоку спідниця, мідний браслет, яскрава хустинка (переклад – В. Л.)" [8: 32]. Авторка без зволікань і відступів описує складну ситуацію фермера. Для запобігання крадіжок зерна місцевими мешканцями він наказує охоронцеві своїх землеволодінь вбивати "диких свиней".

Текст мовою оригіналу:

"And if it turns out to be a human pig, then so much the worse. My lands are no place for pigs of any kind" [8: 34].

Текст мовою мети:

"Якщо виявиться, що це людиноподібна дика свиня, так тому і бути. Моя земля не місце для жодних свиней" (переклад – В. Л.).

Аналогічно до подій короткого оповідання "Скринька для дрібниць", головний герой твору "Кабан" відмовляється брати на себе відповідальність. Він перекладає її на охоронця Джонаса, таким чином перетворюючи його у гнобителя.

Текст мовою оригіналу:

"He turned toward the others, holding the rifle uncomfortably on his arm, appealing that they should not judge him" [8: 34].

Текст мовою мети:

"Він повернувся до інших, тримаючи знітившись у руках рушницю, і висловив їм ухильне проханням його не засуджувати" (переклад – В. Л.).

Проте у чорношкірого сторожа схожа проблема, що й у англійського колоніста, якому він служить. Його молодша дружина невірна йому і зраджує з молодим коханцем. Прагнення володіти іншими людьми поєднує цих головних героїв. Варто зазначити, що ця тема постає лейтмотивом у всій африканській прозі Д. Лессінг. Дилема Джонаса вирішується через сплановане умисне вбивство за нібито порушення заборони власника проникати на поле.

Текст мовою оригіналу:

"A pig, said Jonas aloud to the listening moon, as he kicked the side gently with his foot, nothing but a pig. He wanted to hear how it would sound when he said it again, telling how he had shot blind into the grunting, invisible herd" [8: 38].

Текст мовою мети:

"Кабан – голосно промовив Джонас до уважного місяця, перевернувши ногою тіло вбитого – всього лиш кабан. Йому захотілося ще раз почути цю фразу: те, як він наосліп поцілів у шумне і невидиме стадо диких свиней" (переклад – В. Л.).

У творі чітко проявляється протиставлення двох сюжетних ліній, а саме: 1) конфлікт між фермером-колоністом та місцевим людином; 2) конфлікт між чоловіком і коханцем дружини. Так само, як і білий фермер, Джонас виявляє свою домінантність через механізм насильства і пригноблення. Обидвох чоловіків споріднює порушення наданих їм суспільством владних функцій.

Для Д. Лессінг коротке оповідання "Кабан" позначене вибором між створенням літературних прецедентів та наслідування вже перевічених стратегій. Проблемним моментом нового шляху постає використання чоловічої манери оповіді у творах, написаних жінкою. Американська дослідниця Лінда Андерсон вважає, що

такий симбіоз може мати негативні наслідки. Вони виходять з постійної небезпеки через використання категорій та жанрів, які стосуються патріархальної ідеології [11: 134]. У такій ситуації, на думку Л. Андерсон, жінки переписують власне пригноблення. Окреслене використання чоловічого нарративного стилю позначилося для Д. Лессінг труднощами у формулюванні цілісного творчого методу.

Протилежну думку висловлює дослідниця Ніна Ауербах у праці "Наповнення патріархатом" ("Engorging the Patriarchy", 1987). Вона підтримує використання "патріархальних напрацювань з метою недопущення применшення і заперечення жіночої творчості" [12: 153]. У даному контексті логічним суголоссям до творчих вагань Д. Лессінг виступає поведінка Джонаса у короткому оповіданні Кабан. Він чинить так, як йому дозволяють правила і закони білих колоністів. Тому, йому не загрожує покарання. Однак такий контроль не належить головному герою від народження, а наданий у тимчасове користування.

Відсутність жіночих зразків для наслідування змушує Д. Лессінг вдаватися до імітації чоловічих голосів. У цьому відношенні американський літературознавець Керол Крайст говорить про "жіноче уподібнення до письменника, якому висловлюється довіра" [13: 5]. Дієвість такого підходу у творчості з часом знижується через брак присутнього чоловічого досвіду.

Прагнення віднайти власний стиль приводить Д. Лессінг до пошуку альтернативного місця жінки у суспільстві. Е. Маркоу влучно підсумовує окреслені пошуки набуттям особистої відповідальності. Такий стиль моделює реалістичну побудову художньої дійсності, не позбавляючи жінок їхньої ідентичності. У цьому відношенні Елен Фрідман і Міріам Фукс зазначають у статті "Контексти і послідовності: вступ до жіночої експериментальної прози англійською мовою" ("Contexts and Continuities: An Introduction to Women's Experimental Fiction in English", 1989), що заперечення домінуючих форм створює альтернативний художній простір, у якому вільного вислову набуває змаргіналізована традиційною патріархальною культурою жіноча творчість [14: 4]. Саме традиційні підходи отримують нове життя в експериментах з малою прозою у виконанні Д. Лессінг.

Одним із проявів таких експериментів постає заперечення моменту прозріння і зміни у добірці коротких оповідань "Чорна мадонна" ("Black Madonna", 1966). У неї входять такі короткі оповідання, як: "Кабан" ("Pig", 1948), "Відьомство не продається" ("No Witchcraft for Sale", 1951), "Старий вождь Мшланга" ("Old Chief Mshlanga", 1951), "Світанок у вельді" ("Sunrise on the Veld", 1951), Зрадниці ("Traitors", 1954), "Чорна мадонна" ("Black Madonna", 1957), "Скринька для дрібниць" ("Trinket Box", 1966).

Коротке оповідання "Старий вождь Мшланга" містить опис виховання білої дівчинки. Американська дослідниця Джудіт Гардінер вважає персонаж твору автобіографічним. Дитинство головної героїні сповнене нагадуваннями про її вищість порівняно з корінним населенням.

Текст мовою оригіналу:

"She could tease a small black child as if he were a puppy – save that [she] would not throw stones and sticks at a dog without a sense of guilt" [8: 49].

Текст мовою мети:

"Вона могла поводитися з чорношкірими ровесниками як з цуценятами. Однак після побиття палицею чи кидання каміння у собак у неї все ж виникло би почуття провини" (переклад – В. Л.).

На початку твору авторський оповідач веде мову про дівчинку у третій особі. При цьому вона позбавлена імені. Описуючи її авторка використовує контекстуальні синоніми "воно" ("it"), "вона" ("she"), "дитина" ("child"). Зміна плану оповіді від третьої до першої особи починається у чітко окресленому хронологічно реченні: "Одного вечора, коли мені було десь чотирнадцять років ... (переклад – В. Л.) / One evening, when I was about fourteen ..." [8: 49].

При цьому перша особа веде оповідь лише у ті моменти, які віддаляють її від колишньої расистської ідентифікації із дитинства. Таким чином, має місце споглядання власного життя з використанням стороннього погляду. Згадана техніка передбачає часове і просторове дистанціювання від колишнього образу. Підліткові зустрічі з вождем проходять через дорослу свідомість. Вони принесли нове розуміння у стосунки між людьми і оточуючим світом. Дані відносини сповнені несправедливого ставлення до чорношкірого населення, в якого забрали землю і переселили у резервації. Пригнічене усвідомлення цього моменту проступає під час пошуків колишнього села вождя Мшланги.

Текст мовою оригіналу:

"It was a new fear. For all the years I had walked by myself over this country I had never known a moment's uneasiness; in the beginning because I had been supported by a gun and the dogs, then because I had learnt an easy friendliness for the Africans I might encounter" [8: 53].

Текст мовою мети:

"Нові страхи. Упродовж всіх років мого життя у цій країні у мене не виникало жодного незручного моменту. Тому що спочатку мене охороняли собаки і зброя. А згодом – мені зустрічалася виключно безмежна доброзичливість африканського люду" (переклад – В. Л.).

Несправедливість у поведінці білих колонізаторів щодо корінного населення чітко проступає у даному епізоді твору. Йому передує усвідомлення головної героїні ролі людини у Всесвіті. Два моменти поєднуються у ситуативній іронії.

Текст мовою оригіналу:

"I was listening to the quick regular tapping of a woodpecker when slowly a chill feeling seemed to grow up from the small of my back to my shoulder, in a constricting spasm like a shudder, and at the roots of my hair a tingling sensation began and ran down over the surface of my flesh, leaving me goosefleshed and cold, though I was damp with sweat" [8: 53].

Текст мовою мети:

"Я саме вслухалася у швидкий і безперервний стукіт дятла, коли відчула неприємну прохолоду, яка підіймалася повільно по спині вгору до плечей. Мене почало трусити від самих кінчиків волосся, по всьому тілі проступила гусяча шкіра і я вкрилася холодним потом" (переклад – В. Л.).

Ефект іронічності досягається протиставленням двох перспектив короткого оповідання: безмежний позачасовий континуум поглинає одиничний і мініатюрний момент людського буття. При цьому роль іронії у даному контексті відкриває нове розуміння і підходи стосовно сприйняття реальності, в якій перебуває дівчина. Керівна біла раса виступає у ролі тимчасових зайд і окупантів на фоні незмінної і перманентної у своєму статусі природи.

Нове бачення приносить споріднений погляд на існування. Проте зближення з аборигенами і намагання поділитися з ними відчуттям несправедливості призводить до несприйняття. Як влучно зазначила з цього приводу американська дослідниця Мері Сінглтон у праці "Місто і вельд у творчості Доріс Лессінг" ("The City and Veld: the Fiction of Doris Lessing", 1977), причиною такої ситуації постає біла шкіра, яка несе з собою провину узурпаторів [15: 42]. Укорінена провина має своїм кінцевим результатом усвідомлене відторгнення.

Текст мовою оригіналу:

"I should not have come here. What had I expected? I could not join the natives socially: the thing was unheard of. Bad enough that I, a white girl, should be walking the veld alone as a white man might: and in this part of the bush where only Government officials had the right to move" [8: 55].

Текст мовою мети:

"Мені не слід було сюди приходити. На що ж я сподівалася? Я не можу просто так стати суспільним цілим з місцевими – такий акт нечуваний. Вже вистачає і того, що я, біла дівчина, наодинці прогулююся вельдом, як чоловік. Та ще й у цій частині буша, де мають право пересуватися виключно чиновники" (переклад – В. Л.).

У даній ситуації зневажливе ставлення чорношкірих мешканців до героїні містить два аспекти: належність до жіноцтва та білий колір шкіри. Парадоксальним моментом такого приниження постає той факт, що відчуття жіночої меншовартісності допомагає головній героїні зблизитися з чорношкірим вождем Мшланга. Їх надійно поєднує комплекс жертви. Проте таке зближення короткотривале, оскільки дівчина все ж належить до колоністів-гнобителів. Англійський літературознавець Майкл Торп зазначає з цього приводу у монографії "Доріс Лессінг" ("Doris Lessing", 1973), що описаний момент маркує "особистісне пробудження персонажа твору" [16: 17]. Таке усвідомлення суголосне назві африканської добірки коротких оповідань Д. Лессінг "Це була країна старого вождя" ("This was the Old Chief's Country", 1952). Трагічне розуміння завданої кривди призводить до появи відчуття провини перед вождем за надані страждання і незаконну експропріацію землі. Неможливість змити з себе провину і відмовитися від колоніальної спадщини перешкоджає повному переродженню білої колоністки.

Висновки. Аналізовані короткі оповідання з добірки "Чорна мадонна" заперечують можливість для прозріння головних героїв через потенційну болісність і необхідність визнання власної провини за вчинки з минулого. Чинниками даного заперечення постають духовна заскоружливість персонажів та ідеологічні догми суспільства. Така екзистенційна позиція призводить до особистісної життєвої трагедії, яка розвивається у кожному з творів циклу. Дані короткі оповідання маркують чіткий перехід у напрямку реалістичного зображення дійсності. При цьому, Д. Лессінг по-новому переосмислила "чоловічу" традицію у літературі. Елементи класичної художньої світобудови у її творчості гармонічно співіснують з феміністичними і пост-колоніальними впливами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Lessing D. African stories / Doris Lessing. – N. Y. : Simon&Schuster, 1965. – 672 p.
2. Дерикоз О. Б. Сучасні англійські версії short story у контексті феміністичної ідеї : новелістика А. Картер, П. Фітцджеральд, А. Байєтт, Д. Лессінг : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.04 / Дерикоз Ольга Борисівна ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Донецьк, 2013. – 20 с.
3. Горлач М. Концепт "Інший" у романній диалогії Доріс Лессінг "П'ята дитина" та "Бен серед людей" / Мар'яна Горлач // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. : Літературознавство : 80-річчю з дня народж. письменника Бориса Харчука присвяч. / [редкол. : М. Ткачук, Р. Гром'як, О. Куца та ін.]. – Тернопіль, 2011. – Вип. 33. – С. 229–239.
4. Подкоритова О. П. Філософсько-ідеологічні засади творчості Доріс Лессінг : пошуки ідеалу / Олена Павлівна Подкоритова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки: [зб. наук. пр.]. – Житомир: ЖДУ, 2009. – Вип. 46. – С. 45–49.

5. Авраменко С. В. До питання про гендерну літературу / Сергій Володимирович Авраменко // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: [всеукр. зб. наук. пр.]. – Черкаси : Видавництво Черкаського державного технологічного університету, 2009. – Вип. 13. – С. 8–12.
6. Шпиталь А. Доріс Лессінг / Анатолій Шпиталь // Слово і час. – 2009. – № 10. – С. 22–25.
- 7.

Матеріал надійшов до редакції 02.10. 2014 р.

Луцик В. И. Малая проза Дорис Лессинг: важные воздействия на раннем этапе творчества.

В статье установлены подходы к построению художественной действительности в коротких рассказах английской писательницы Дорис Лессинг на раннем этапе творчества. В конце 1940-х годов автор стала перед вопросом выбора творческих стратегий. Указанная дилемма повлияла на переосмысление особенностей авторского стиля в дальнейших рассказах. Они охватывают множественные вопросы британского постколониального наследия. При этом, реалистичный подход выступает ключевым на протяжении всей творческой карьеры Д. Лессинг.

Ключевые слова. *малая проза Дорис Лессинг, творческий метод, африканский цикл коротких рассказов, феминизм, художественное построение действительности, колониализм.*

Lutsyk V. I. Doris Lessing's Short Fiction: Major Influences at the Early Stage of the Literary Career.

The article concerns approaches to the artistic reality construction in Doris Lessing's short stories at the early stage of her literary career. At the end of the 1940's the English author was faced with the choice of creative strategies to be applied in her works. The mentioned dilemma brought about the new definition of the author's style as featured in later short stories. They cover multiple issues of the British post-colonial heritage. At the same time, the realistic approach appears to be essential during D. Lessing's entire creative career. It should be noted that D. Lessing's literary output is insufficiently researched in the Ukrainian literary criticism. This statement is applied to the thematic content of her works and to the process of establishing the distinct author's style. Hence is the relevance of the proposed research. The purpose of the article is to reveal the major features and principles guiding D. Lessing's choice of narrative strategies at the early stage of her literary career. In order to achieve this aim we have employed the descriptive method as well as feminist and post-colonial approaches to analyzing literary works. In conclusion, we should state that the denial of dominant forms has created the alternative artistic space in which the free expression becomes marginalized by the traditional patriarchal culture. These traditional approaches received new life in D. Lessing's experiments with short fiction.

Keywords. *Doris Lessing's short fiction, creative method, African short stories, feminism, artistic reality construction.*